

Moderne importord i språka i Norden

Titel:	Avissspråk og importord	
Forfatter:	Bente Selback og Helge Sandøy	
Kilde:	Moderne importord i språka i Norden III. Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn., 2007, s. 9-24	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/min/issue/archive	

© Novus AS 2007

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

1. Avisspråk og importord

Bente Selback og Helge Sandøy
Bergen

1.1. *Moderne importord i språka i Norden (MIN)*

Denne granskinga er ein del av det fellesnordiske forskingsprosjektet *Moderne importord i språka i Norden (MIN)*, som var initiert av Nordisk språkråd og vart sett i gang hausten 2000 med Helge Sandøy som leiar. Prosjektet har hatt 30 medarbeidarar frå desse sju nordiske språksamfunna: islandsk, færøysk, norsk, dansk, sverigesvensk, finlandssvensk og finsk. Medarbeidarane møttest til felles nettverksmøte to gonger i året i prosjektida fram til hausten 2005.

Målet for MIN var

- a) å laga ei jamforande oversikt over korleis moderne importord vert behandla i språka i Norden (dvs. i bruk og normer), og
- b) å skaffa generell innsikt i vilkår for språkbaldningar og spesiell innsikt i haldningane til importord i Norden.

I tillegg til dette grunnforskningsmålet hadde prosjektet også som intensjon at

- c) Nordisk språkråd og dei nordiske språknemndene skal kunna drøfta og ta avgjerder om mål og middel i språkrøktarbeidet på grunnlag av innsiktene under a) og b).

Prosjektet vart organisert i delprosjekt, som alle skulle gjennomførast parallelt i alle sju språksamfunna. Prosjektet omfattar delundersøkingar av:

- A) *omfanget* av importord i skriftspråka i Norden (dvs. ei kvantifisering),
- B) i kor stor grad ymse typar av *importord vert tilpassa*, og kva strategiar som vert brukte ved *strukturtilpassinga* (dvs. i talemålet og i skriftleg praksis, altså *fonologiske, ortografiske og morfologiske purisme*),
- C) i kor stor grad *avløysarord* (dvs. den *leksikalske purismen*) vert godtekne i skriftmålet og i talemålet,
- D) statusen og praksisen i *den offisielle normeringa* av importorda i kvart land (dvs. i eventuelle lanseringar av avløysarord og i tilpassing av importorda), og
- E) *haldningar* hjå språkbrukarane til importord, til tilpassa importord og til avløysarord.

Delprosjekta A, B og C går altså på språkbruk, E på haldningar og D på normer, ideologi og historie. Delprosjekt B vart delt opp i skriftmål og talemål, og E har hatt

tre delar etter metode: meiningsmåling, djupintervju og masketest. (Ei grundigare framstilling av det samla prosjektet står i Sandøy 2000.)

Med *importord* er det meint ord som vert tekne inn frå eit anna språk (t.d. *foodprocessor*). Eit importord vert *tilpassa* (eller nasjonalisert) når det får ein skrivemåte og ein uttale som er i samsvar med skrive- og uttalemønsteret i dei heimlege og tradisjonelle orda (t.d. *sekki*, *sjeke*, *kekkeur*, *tékkei* for engelsk *check*). (Tilpassinga av importord i norsk har vorte omtalt som *norvågisering* – til forskjell frå *fornorsking*, som gjeld arbeidet med å skapa norske avløyssarord.) Eit *avløyssarord* er eit ord laga på grunnlag av tradisjonelle ord i språket for å avløyssa importordet, t.d. *tilbakemelding* og *kollisjonspute*. Avløyssarord er altså ikkje rekna som importord, sjølv om dei i andre samanhengar vert kalla 'indirekte import'. Desse orda kan sjåast på som eit tiltak *mot* importorda, og difor er dei av interesse i dette prosjektet.

Dei orda me har til drøfting, vert dels kalla *lånord* og dels *fremmendord*, og somtid vert det skilt mellom dei to typane ord, men på ein lite konsekvent måte. I dette prosjektet brukar me nemninga *importord* (etter førebilete frå Hansen & Lund 1994: 31f.) for å visa til alle ord som er tekne inn i eit språk frå andre språk, i motsetning til *arveorda*, som er dei me gjerne oppfattar som “opphavlege”. Desse to nemningane er altså språkhistoriske. Importorda kan me så dela i *fremmendord* og *lånord* på den måten at fremmendord er dei importorda som ikkje er strukturelt (fonologisk, ortografisk og morfologisk) tilpassa nasjonalspråket (t.d. *handout*), mens lånord er dei importorda som har vorte tilpassa (t.d. *sjeke*, *sykkele*).

Historisk sett utgjer importorda ein svært stor del av ordforrådet, og di lenger bakover i språkhistoria ein går, di fleire ord finn ein har opphavet sitt i eit anna språk. Strengt teke er det uråd å setja eit heilt klårt skilje – både fordi me veit så lite om opphavet til språket, og fordi det er nokså sannsynleg at også urspråket vårt og alle andre 'urspråk' er blandingsspråk. I vår samanheng treng me altså å presisera nærare kva me ønskjer å sikta til med 'importord'. For den empiriske granskinga må me operasjonalisera omgrepet 'moderne importord', og det er då rimeleg å avgrensa dei til tida etter andre verdskrigen. Så mykje i historia og den internasjonale situasjonen vart endra då at det kan vera eit føremålstenleg skilje. Samstundes er denne tidbolken så lang at ein også kan laga historiske studiar ved å dela han inn i underperiodar. Me har valt å samanlikna underperiodane før og etter 1975 for å kunna seia noko om importtempoet.

I det heilt ideelle forskingslaboratoriet held ein alle andre faktorar konstante enn dei som skal undersøkjast, dvs. dei ein trur heng saman som ev. årsaker / vilkår på eine sida og følgjer på den andre sida. Dei nordiske landa er samfunnsmessig svært like, dei har ei historie som er svært lik, og dei er likt utvikla når det gjeld både politisk institusjonalisering, sosialpolitikk og kulturpolitisk tradisjon. Dei har også tradisjon for nært samarbeid, dei har utvikla ein felles arbeidsmarknad og felles institusjonar. Såleis er desse landa ideelle for studiar av t.d. skiftande språkhaldningar og språkpolitikk, eller av det nokså skiftande 'språksosiologiske klimaet' – som det metaforisk er vorte kalla (Venås 1986). Poenget om det ideelle laboratoriet ligg altså i den metodiske fordelten med å ha færre relevante variablar å halda orden på.

1.2. *Avis-språk i Norden*

Målet med delprosjekt A er altså å måla omfanget av moderne importord i skriftspråka i Norden. Skriftspråket er brukt på mange samfunnsområde og i mange samanhengar, og teksten har både smale og breie mottakargrupper. I utgangspunktet var prosjektet ope for korleis ein skulle kunna skaffa seg eit representativt bilete av tilstanden i skriftmåla i dei sju nordiske samfunna, som ikkje er slik han var for ein generasjon sidan. I dag les me t.d. mykje tekst på fjernsynsskjermen, men framleis er både faglitteratur og skjønnlitteratur eit viktig møte med skriftmålet, osv.

Me ønskte å bruka eit skriftspråkleg materiale som gav oss eit best mogleg bilete av importorda i allmennspråket. Materialet skulle òg representera eit breitt utval av samfunnsområde. Slik ville det vera mogleg å finna ut kvar det vart brukt mange importord. Etter å ha vurdert kva materiale det var realistisk å få tilgang til i alle samfunna, kom me til at aviser eigna seg best.

Aviser inneheld nettopp stoff som er henta frå mange ulike emneområde. Slik får me dekt dei fleste felte der det kjem inn importord. Avisene inneheld tekstar som er skrivne i ulike sjangrar og stilartar. Her siktar me til det som er kalla redaksjonell tekst, som me altså brukar som representant for normalprosaen i skriftspråka. Men i tillegg til den redaksjonelle teksten finn me i avisene òg annonsetekstar. Dei kan vera interessante ettersom mange nye ord kan koma inn i samband med presentasjon av nye produkt.

Språket i den redaksjonelle teksten må kunna karakteriserast som allmennspråk. Me vil sjølv sagt finna innslag av fagspråk, men målgruppa for avistekstane er eit ikkje-spesialisert publikum. Ein vil nok difor prøva å redusera bruken av reine fagtermar.

Dei fleste tekstane i avisene er skrivne av journalistar, som må seiast å vera ”profesjonelle” språkbrukarar. Me veit ikkje om det verkar inn på kor mange importord dei brukar. I undersøkinga har me registrert innlegg frå lesarane som ein eigen kategori. Slik har me eit visst høve til å sjå om dei skil seg ut frå resten av avisa.

Nedafør skal me greia ut om føremål og metode i dette delprosjektet. Mykje byggjer her på handboka som Endre Brunstad skreiv då prosjektet vart planlagt hausten 2000 og våren 2001.

1.3. *Problemstillingar*

Ut frå det overordna føremålet for MIN-prosjektet kan me formulera desse problemstillingane som gjeld avisspråk:

- 1) *Kva likskapar og ulikskapar er det mellom dei ulike skriftspråka i Norden når det gjeld omfanget av importord og fordelinga av dei på ulike emne og sjangrar?*

Denne problemstillinga er hovudfokuset i denne granskinga. Materialet er valt ut slik at det skal gje eit best mogleg grunnlag for å samanlikna dei nordiske språksamfunna.

Å måla omfanget kan vera tenleg når ein vil drøfta om allmenne historiske vilkår eller språklege vilkår verkar inn på tendensen til å godta ordimport.

2) *Kva er dei viktigaste eksportørspåka?*

Mange undersøkingar av importord konsentrerer seg berre om ord frå engelsk. I denne granskinga er òg ord frå andre språk tekne med. Me veit frå før at fleirtalet av dei moderne importorda kjem frå engelsk. Det kan likevel vera interessant å talfesta kor stor del av den totale importordmassen som er engelske ord. Dessutan ville me gjerne finna ut noko om kva andre språk som er viktige ordeksportørar.

3) *Korleis er fordelinga av importord mellom ulike emneområde?*

Det har vore eit mål for prosjektet å få fram kontekstuelle og pragmatiske opplysningar. Mengda av importord vil variera alt etter kva emneområde tekstane er henta frå. Me har difor registrert emneområdet til alle tekstane i avisene. Slik vert det mogleg å seia noko om på kva felt me finn særleg mange eller få importord. Dessutan meinte me at mengda av importord òg kunne variera etter kva sjanger tekstane var skrivne i. Difor har me registrert både emne og sjanger for alle tekstane.

Her er det viktig å sjå kva trekk som går att mellom dei ulike språka, men det vil kan henda vera endå viktigare å sjå kva skilnader som finst. Det kan seia oss noko om måten språket tek inn importord på, og gje utgangspunkt for å drøfta påverknadskanalar og påverknadskrefter.

4) *Korleis har omfanget av moderne importord utvikla seg i etterkrigstida?*

Eit anna mål var at me skulle kunna seia noko om det diakrone aspektet ved ordimporten etter andre verdskrigen for å kunna vurdera tempoet i ordimporten. Det er sjølv sagt at mengda av ord har auka over tid, men me har ønskt å prøva å talfesta denne utviklinga. Det er gjort gjennom å velja materiale frå to år, 1975 og 2000, og så samanlikna tala frå desse to årstala.

Når ein skal studera språkpåverknaden, må ein velja eit utgangspunkt i historia. Ein må "nullstilla" språket etter som det prinsipielt har alltid vore utsett for påverknad. Når me skal måla moderne påverknad, er det ikkje relevant å rekna med tradisjonelle importord som brukarane ikkje opplever som importerte ord eller som merke av nokon påverknad. Me måtte dermed setja eit nullpunkt som var relevant for perspektivet vårt om haldningar og påverknad. Å sjå på etterkrigstida fell då naturleg, ettersom det etter 1945 er tale om ein ny historisk epoke med mange nye vilkår, og dette tidsskiljet er aktuelt for alle dei samfunna me ville sjå på.

1.4. Materiale

1.4.1. Val av aviser

I utvalet av aviser har det vore viktig å finna fram til aviser som representerer ulike avistypar: lokalavis, lita regionalavis, stor regionalavis, abonnementsavis frå hovudstaden og laussalsavis frå hovudstaden. Det viste seg at det var vanskeleg å finna aviser i dei små språksamfunna som høvde inn i alle desse kategoriane. Der har me i staden valt aviser som skil seg mest mogleg frå kvarandre med tanke på utgjevarstad, målgruppe og stoffområde. Slik kan me sikra at materialet vert mest mogleg representativt for språksamfunnet. Men materialet er for lite til å kunna gjera ev. skilnader mellom avistypane til ei eiga problemstilling.

Når det så gjeld valet av avisnummer, vart det avgjort at dei skulle hentast frå åra 1975 og 2000. Det vart dessutan valt ut to månader, april og september. Det var ønskjeleg at avisene var henta frå om lag den same tida i kvart språk. Slik kunne samanlikningsgrunnlaget verta betre. Ein kunne få med omtale av dei same sakene i fleire aviser. Her er det likevel viktig å hugsa på at det meste av stoffet i avisene ikkje er utariksstoff. Den største delen av materialet vil såleis vera særstoff for kvart einskilt land og kvart einskilt distrikt.

I staden for å henta alle avisene frå same tidspunkt, har me valt å bruka aviser frå to ulike tider på året. Det er gjort for å få ei større spreining i materialet. Store saker som dominerer media i ein periode, kan gje eit skeivt bilete av importorda. Gjennom å velja aviser frå to periodar får me større variasjon.

Avisene er henta frå 4. april og 9. september – eller nær opp til dei to dagane dei to åra. Dei ulike vekedagane set ofte ulikt preg på avisene. Det gjeld særleg der avisene konsentrerer seg om ulike stofftypar på ulike dagar. Til dømes kan ei avis ha eit musikkvedlegg på måndagane og eit eigeidomsvedlegg på tysdagane. Me har freista å spreia utvalet slik at flest mogleg ulike område vert dekte. I tillegg kjem ikkje alle avisene ut kvar dag, og det har òg vore naudsynt å tilpassa valet av aviser litt etter kva aviser det praktisk var mogleg å få tak i brukande kopiar frå.

1.4.2. Omfang av materialet og innsamling

I utgangspunktet var det meininga å bruka 12 avisnummer frå kvart språksamfunn. Numra skulle vera fordelte på 1975 og 2000 slik at me fekk seks avisnummer frå kvart årstal. Fordelinga var gjord for å sikra at det var mogleg å samanlikna resultatata frå kvart språk.

Etter kvart viste det seg fleire problem med denne fordelinga av materialet. Storleiken på avisene kunne nemleg variera svært mykje. Det gjaldt både mellom dei to årstala, mellom ulike aviser og mellom ulike språksamfunn. Til dømes var den norske avisa *Aftenposten* frå 16. september 2000 på rundt 175 000 ord, medan den færøyske avisa *Norðlýsið* frå 8. september 2000 var på om lag 8 000 ord. Det som i utgangspunktet skulle vera eit mest mogleg likt materiale, vart såleis talmessig skeivt.

Eit anna problem var dei økonomiske rammene for arbeidet med å registrera materialet. Det vart etter kvart klart at det ikkje ville vera mogleg å koma gjennom alt det materialet som var tenkt teke med i utgangspunktet. Me måtte difor redusera talet på aviser.

I innsamlingsfasen av arbeidet tok me kontakt med avisredaksjonane for å få tilsendt det avismaterialet me hadde bruk for. Me ønskte å få tilsendt papirutgåver av avisene, og i tillegg ville me svært gjerne ha tilgang til datafilene frå 2000-avisene. Slike filer ville letta arbeidet mykje, for dei kunne gjera det mogleg å telja orda automatisk, søkja etter særskilde ord og registrera importorda direkte i fila. Dessverre viste det seg å vera svært vanskeleg å få tak i slike datafiler. Ein del redaksjonar var det vanskeleg å få svar frå i det heile, og når me endeleg fekk oppretta kontakt, viste det seg at dei ikkje hadde papirutgåver, og at datafilene av ulike grunnar ikkje lenger var tilgjengelege. Ein del av materialet frå år 2000 måtte difor likevel registrerast manuelt på same måte som materialet frå 1975-utgåvene.

Der avisene ikkje kunne senda oss papirutgåver, var me avhengige av at biblioteka greidde å skaffa mikrofilmutgåver. Det viste seg ofte å vera problematisk å få teke gode utskrifter frå desse filmane pga. dårleg kvalitet på filmane eller på det tekniske utstyret på biblioteka. Somme tekstar eller delar av tekstar har måtta gå ut fordi dei rett og slett ikkje var moglege å lesa. Dette dreier seg likevel om ein så avgrensa del av materialet at det ikkje vil ha innverknad på resultatane.

I avisene oversåg me kryssord, oversikt over TV-programmet (men ikkje omtale av program som skulle sendast), børsnoteringar og andre lister som berre inneheldt namn og tal, og dessutan tekstar som var framandspråklege. Elles vart alle tekstar i avisene tekne med.

1.5. Metode

1.5.1. Registrering

Når materialet var samla inn, vart det ekserpert manuelt. Det vart gjort ved at all tekst i avisene vart gjennomlesen. Tekstane vart kategoriserte i samsvar med dei bakgrunnsvariablane me hadde sett opp; det totale talet på ord i tekstane vart talt opp eller rekna ut, og dei moderne importorda vart registrerte.

I oppteljinga av importorda vart det skilt mellom *forekomst* og *leksem*. Forekomsten er den forma og det tilfellet av eit ord som står i teksten, til dømes *actionen*. Leksemet svarar til det me kallar oppslagsordet i ei ordbok. I dømet ovafor vil leksemet vera *action*.

Ekserperinga vart gjort så nøyaktig som mogleg, men det er likevel vanskeleg å sikra at ein har fått med seg absolutt alle døma på moderne importord. Det kan særleg vera vanskeleg å finna dei importorda som er etablerte i språket, og som er tilpassa nasjonale stavings- og bøyingsmønster.

Dei importorda som vart funne, vart skrivne inn i ein database i programmet FileMaker. Databasen inneheld opplysningar om førekomsten, kva leksem han representerer, lingvistiske opplysningar, mottakarspråk, eksportørspråk, visse pragmatiske opplysningar og konteksten ordet finst i, i tillegg til namnet på avisa, dato / årstal, sidetal, tekstnivået, emnet for teksten og tekstsjangeren der ordet vert nytta. Alle opplysningane vart så handsama statistisk ved hjelp av programmet MySQL og tilleggsprogram laga av Knut Hofland ved Aksis, Universitetet i Bergen.

1.5.2. Kategorisering av materialet

I arbeidet med avisene registrerte me dei ulike bakgrunnsvariablane. Desse variablane er viktige i analysen av materiale der dei skal hjelpa oss å finna svara på dei ulike problemstillingane (sjå pkt. 1.3.).

Sjølve avisene vart delte inn etter *årstal* (1975 og 2000), etter *avistype* (lokalavis, regionalavis eller hovudstadsavis) og etter *abonnement* (abonnementsavis eller laussalsavis). Tekstane vart delte inn etter *emne* og *sjanger*.

Sjanger

Under sjanger- og emnekategoriseringa delte me først tekstane inn i to grupper: annonsetekst og redaksjonell tekst. Desse gruppene vart så delte vidare inn som vist nedafor:

a) Annonsetekst

- *Tekstannonse (te)*

Alle annonsar som står på sider som òg inneheld redaksjonell tekst.

- *Annonse i annonsedel (aa)*

Alle annonsar som står på sider i avisa som berre inneheld annonsar, og som altså ikkje har redaksjonell tekst.

b) Redaksjonell tekst

- *Notis (not)*

Til denne sjangeren har me rekna korte meldingar som refererer ei sak, eller som gjev opplysningar om noko. Tekstane har vanlegvis berre ein kort tittel skriven med små typar, og dei manglar ingress. Ofte er desse tekstane berre på éi spalte, og dei er gjerne plasserte på kanten av avissida. Notisane er ofte henta frå eit større nyhendebyrå, og namnet på journalisten som har skrive saka, er ikkje med. Under denne sjangeren har me òg teke med dødsannonsane.

- *Nyhendeartikkel (na)*

Nyhendeartikkelen er ein tekst som kan likna notisen, men som har eit noko større omfang. Her har me teke med både tekstar som gjev ei sakleg og konkret presentasjon av aktuelle hendingar eller saker, og tekstar som er skrivne på same måten, sjølv om emnet ikkje er dagsaktuelt (til dømes forbrukarstoff). Desse tekstane kan òg ha innslag av intervju eller referat. Ein stor del av tekstane i avisene kjem inn under denne kategorien.

- *Intervju (int)*

Under denne sjangeren har me registrert tekstar der ein person uttalar seg om eller svarar på spørsmål om eit sakstilhøve eller om seg sjølv.

- *Portrett (por)*

Denne kategorien inneheld tekstar som presenterer ein person. Fokuset er på korleis eller kven personen er.

- *Reportasje (rep)*

Me har brukt ein noko trongare definisjon av reportasjen enn det som ofte har vore vanleg (jf. Bech-Karlsen 2000). Det vil seia at tekstar som i avisene vert kalla reportasjar, hjå oss kan vera kategoriserte som nyhendeartiklar. Kriteriet for at teksten skal verta rekna som ein reportasje, er at det er tale om direkte observasjonar frå journalisten si side. Tekstane femner gjerne om meir enn nyhendeartiklane. Ofte er dei ei blanding av refererande formidling av fakta, intervju, observasjonar og skildringar.

- *Tema-stoff (fea)*

Her har me teke med tema-, dokumentar- og bakgrunnstekstar der den subjektive tilnærminga er sterkare enn i dei vanlege reportasjane. Desse tekstane inneheld ofte fleire litterære verkemiddel og meir eksperimentering. (Nemninga *feature* vert også ofte brukt om denne sjangeren.)

- *Leiar, kronikk, kommentar (lkk)*

I denne gruppa har me valt å slå saman tre typar av saklege og argumenterande tekstar: leiarartiklar, kronikkar og kommentarar. Desse tekstane er ofte plasserte på faste stader i avisa.

- *Melding (ann)*

Denne gruppa inneheld tekstar som er ei vurdering eller ein kritikk av ei bok, ein film, ei plate, eit dataspel osv. Dei tekstane som er plasserte i denne gruppa, står oftast på kultursidene i avisa.

- *Omtale (omt)*

Omtale er vorte brukt om artiklar som gjev ein førehandsomtale av eit arrangement (møte, utstilling, konsert, teaterstykke osv.) eller eit TV-program. Dessutan har me plassert tekstar som omhandlar jubilarar, nytilsette eller avlidne i denne kategorien. Dei fleste av desse tekstane har me funne på kultur- og lokalsidene, på sider som handlar om personar, eller under radio- og fjernsynsprogrammet. I visse høve har det vore vanskeleg å avgjera om det dreier seg om ein notis eller ein omtale. Me har då late lengda på teksten og plasseringa i avisa vera avgjerande.

- *Lesarbreve (lb)*

Lesarbreva er registrerte som ein eigen kategori. I denne kategorien har me teke med tekstar der lesarane gjev uttrykk for sitt syn på ei spesiell sak, innsende brev der lesarane kommenterer avisa eller saker avisa har teke opp, og brev der lesarane kan stilla spørsmål og få svar frå ein ekspert.

- *Petit (pet)*

I tillegg til petitar og kåseri er det under denne sjangeren plassert diverse små, underhaldande innslag som vitsar, dikt, sitat og ord for dagen.

Emne

a) Annonsetekst

- *Bil og båt (bb)*

Annonсар for kjøp og sal av båtar, bilar og andre kjøretøy. I tillegg er annonsar for utstyr og sørvis for kjøretøy tekne med her.

- *Underhaldning (und)*

Annonсар for underhaldnings- og kulturprodukt, til dømes annonsar for bøker, konsertar, kinofilmar, utstillingar, show, bingo, diskotek osv.

- *Teknikk (tek)*

Annonсар for tekniske produkt. Til denne kategorien har me rekna annonsar for fjernsyn, datamaskiner, mobiltelefonar, vaskemaskiner o.l.

- *Daglegvarer (dag)*

Annonсар for mat og ulike hushaldsprodukt.

- *Mote (mot)*

Annonсар for mote, klede og kosmetikk.

18 BENTE SELBACK OG HELGE SANDØY

- *Stillingsannonser (sti)*

Annonsar for ledige jobbar og annonsar sette inn av nokon som søker etter arbeid. Her har me òg teke med utdanningsannonser som gjerne inneheld nemningar på utdanningar, yrke og stillingar.

- *Fritid (fri)*

Annonsar for reiser, hotell, restaurantar, fritidsaktivitetar, møte i diverse foreiningar og kveldskurs.

- *Kontakt (kon)*

Kontaktannonser. I denne gruppa har me dessutan plassert sexannonser.

- *Andre (and)*

I denne gruppa har me teke med all annonsetekst som ikkje høver i nokon av kategoriane ovafor. Her er òg avisa sin eigenreklame kategorisert.

b) Redaksjonell tekst

- *Innariksnyhende (inn)*

Nyhende som ikkje er spesifikt knytte til den staden der avisa er gjeven ut, men som er av meir allmenn interesse for alle innbyggjarane i landet. Desse tekstane kan stå på eigne sider i avisa som er merkte "Innariks".

- *Kriminalstoff (kri)*

Stoff som handlar om kriminelle handlingar, politi- og rettssaker.

- *Kultur (kul)*

Denne kategorien er brukt om det stoffet som er plassert på kultursidene i avisa, og dessutan anna stoff som handlar om biletkunst, teater, musikk, litteratur osv.

- *Lokalstoff (lok)*

Her har me teke med det stoffet i avisa som er knytt til det geografiske området avisa dekkjer, eller der avisa vert gjeven ut. Tidvis har det vore vanskeleg å skilja dette stoffet frå andre emneområde som politikk, kriminalstoff og kultur. Kriteriet er at stoffet truleg er teke med i avisa fordi det er hendingar som har skjedd i lokalområdet, eller som på anna vis har ei lokal meir enn ei allmenn interesse. Hadde stoffet hatt ei anna geografisk tilknytning, ville det ikkje vore interessant nok til å koma med. I somme aviser er dette stoffet presentert på eigne sider for dei regionane avisa dekkjer.

- *Politikk (pol)*

Dette emnet er brukt om det stoffet som er henta frå den politiske arenaen, men her har me òg teke med stoff som gjeld samfunnsspørsmål meir generelt, til dømes sosialstoff.

- *Populærvitenskap, forbrukar- og helsestoff (pfb)*

Her har me kategorisert tekstar som omhandlar tekniske nyvinningar, sjukdommar og helse, forbrukarstoff (til dømes produkttestar) og presentasjon av vitenskap og forskingsresultat. Forbrukarstoff i form av prisgranskingar er likevel plassert under økonomi.

- *Økonomistoff (ok)*

Stoff som er henta frå finansverda, nærings- og arbeidsliv. Ein del av dette stoffet er plassert på eigne økonomisider i avisene.

- *Fritid (fri)*

I denne gruppa har me teke med reiselivsartiklar og artiklar om fritid, opplevingar og livsstil.

- *Sport (spo)*

Sport vert brukt om det stoffet som står på sportssidene i avisene, i tillegg til ev. anna stoff som er knytt til idrett.

- *Underholdning (und)*

Emnet femner om det stoffet som står på underholdningssidene i avisa. Her har me med stoff om kjendisar, popp- og rockemusikk, fjernsynsprogram, filmstjerner osv. Filmmeldingar er kategoriserte under kultur.

- *Utariksstoff (utr)*

Denne kategorien vert brukt om hendingar og tilhøve som ligg utafor landet. Avisene har gjerne eigne sider for utariksnyhende.

- *Ungdomsstoff (ung)*

I denne kategorien har me plassert stoff som handlar om born og ungdom, eller som i særleg grad vender seg til denne målgruppa. Somme aviser har til dømes eigne barne- eller ungdomssider, eller eit eige vedlegg for denne gruppa.

- *Personalia (per)*

Her er stoff som handlar om personar, plassert. Det gjeld til dømes omtale av jubilarar og portrettintervju.

1.5.3. Vurdering av sjanger- og emneinndelinga

Denne inndelinga i sjanger og emne har stort sett fungert greitt. I ein del tilfelle har det vore vanskeleg å avgjera kvar ein tekst skulle plasserast. Det gjeld særleg dei tekstane som rører ved fleire av emneområda. I slike tilfelle har me for det første vurdert den redaksjonelle plasseringa av teksten. Dersom han er plassert under ei sideoverskrift, til dømes økonomi eller innariks, har me følgd den overskrifta. Viss ikkje det var ei slik sideoverskrift, har me valt det området som fleirtalet av importorda har semantisk samanheng med.

Når det gjeld emne, er det viktig å hugsa på at inndelinga gjeld emnet for sjølve teksten, ikkje kva emneområde importorda er henta frå. Dei kan vera av ein meir generell karakter, og altså ikkje knytte til eit særskilt semantisk område, eller dei kan vera henta frå eit anna område enn det som er hovudtemaet for teksten.

Under annonseemne har me ein kategori som er kalla "Andre". Her er dei annonsetekstane som ikkje høver andre stader, plasserte. Under inndelinga av redaksjonell tekst er det ingen tilsvarende kategori. Det har tidvis vore eit problem. Somme tekstar har passa dårleg inn med dei kategoriane det har vore mogleg å velja mellom. I slike høve kan plasseringa verta noko misvisande. Dette gjeld likevel så få tekstar at det ikkje vil ha noko å seia for undersøkinga som heilskap.

1.5.4. Dei moderne importorda

a) Kva meiner me med 'importord'?

For at eit ord skal vera teke med i undersøkinga som importord, må det dreia seg om eit ord som inneheld framandt språkstoff. Det kan vera eit direkte leksikalsk importord, ei hybrid samansetjing eller eit pseudoimportord. Frasar på meir enn eitt ord tek me ikkje med, dvs. formuleringar som *take it or leave it* og *the next big thing*. Slike frasar reknar me til fenomenet kodeskifte, som ikkje er ein del av denne granskinga. Forskjellen frå importord går på at ein ved kodeskifte går over til "ein annan grammatikk", og difor har me sett grensa mellom importord og importert frase ved eitt ord, ettersom to ord føreset ein syntaktisk struktur. Unnataket frå dette er einast nokre samansette substantiv der ein i engelsk skriv i to eller fleire ord, mens ein i nordiske språk i tilsvarende tilfelle ville ha brukt eit samansett ord (med eitt hovudtrykk). Vilåret for å ta med slike fleirordssubstantiv frå engelsk er at orda samla har ein refererande eigenskap. Døme på det er *Water Table Dance* og *facial soap*.

Eit *direkte importord* vil seia at både forma og tydinga av eit ord er henta frå eit anna språk (til dømes *workshop* og *pizzeria*). Orda kan verta tilpassa til det nasjonale språket (til dømes *diskotek*). Slike tilpassa (nasjonaliserte) importord er tekne med i undersøkinga, for me reknar leksemet for å vera det same. Derimot har me ikkje teke med det som somme kallar indirekte importord. Det vil seia at import av tydingar og omsetjingar av utanlandske ord ikkje er med, for i dei held ein seg til heimlege grunnord eller leksem. Dei kallar me her avløysarord. Det har hendt seg, men svært sjeldan, at det har vore vanskeleg å trekka grensa mellom tilpassa importord, som

skal takast med i undersøkinga, og avløysarord, som ikkje skal takast med. Eit slikt tilfelle er svensk *boka* for engelsk *book* (= 'bestille, tinge').

Hybride importord vil seia at eit importert ord vert sett saman med eit heimleg ledd, til dømes *TV-tale*, *freelance-arbeidar*. Slike ord kan sjåast på som nydanningar laga ut frå eit heimleg ordlagingsprinsipp, og dei kan såleis reknast som indirekte importord (sjå Jarvad 1995: 60, 78f.). Me har likevel valt å ta med hybride komposita fordi dei inneheld framandt språkstoff.

Ut frå det same prinsippet har me òg teke med *pseudoimportord*. Det er ord som er laga av importert ordmateriale, men som ikkje finst i det språket ordmaterialet er henta frå. Døme på slike ord er *stressless* og *snacksy* (sjå Johansson & Graedler 2002: 23).

Det kan oppstå tvil om to eller fleire førekomstar skal reknast til eitt eller fleire leksemet når skrivemåten er ulik. Her har me rekna ulikt skrivne førekomstar til same leksemet når tydinga og uttalen er den same, dvs. at t.d. *service* og *sörvis* representerer same leksemet i norsk. Derimot er *sjappe* og *shop* ulike leksemet på norsk fordi både uttale og tyding er ulike. I islandsk er *jeep* og *jeppi* rekna som ulike ord fordi uttalen er ulik, sjølv om innhaldet er det same.

b. *Kva meiner me med 'moderne'?*

Med 'moderne' meiner me i denne undersøkinga at eit ord er etablert i mottakar-språket etter 1945. Eit ord vert ikkje rekna som etablert før 1945 dersom det berre ligg føre i einskilde, spreidde døme før det. Eit problem ved denne definisjonen av 'moderne', er at ein del ord som framleis er aktuelle i språkdebatten, ikkje vert tekne med. Det kan til dømes gjelda tilfelle der ein drøftar ei tilpassing / nasjonalisering av skrivemåten (til dømes *service* / *sörvis*). Eit anna problem kan vera samanlikninga med tidlegare undersøkingar. Mange av dei tek òg med ord som er etablerte før 1945.

Korleis avgjer me så om eit ord kjem inn under vår definisjon av moderne? Me har valt å bruka ordbøker som hovudhjelpemiddel i arbeidet med å avgjera alderen til eit importord. For det første har me undersøkt ordbøker frå tida rundt 1945: *Nyky-suomen sanakirja III* (1951), *Svenska akademien ordlista över svenska språket 9* (1950), *Nudansk ordbog* (1953), *Norsk riksmålsordbok I–IV* (1937–1957) og *Íslenzka orðabók* (1963). Er ordet med i ei eller fleire av desse ordbøkene, har me vanlegvis rekna det som etablert før 1945. Opplysningane frå desse ordbøkene er for det andre haldne saman med opplysningar i dei skandinaviske nyordbøkene: *Nye ord 1955–1998* (Jarvad 1999), *Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal* (1986), *Nyord i norsk 1945–1975* (1982) og *Ritmålsskrá Orðabók Háskólans*. Dei orda som er med der, vert vanlegvis rekna som moderne importord.

I ein del tilfelle inneheld ordbøkene motstridande opplysningar. Då har me prøvd å undersøka ordet nærare. Andre viktige kjelder har vore Graedler & Johansson (1997), Görlach (2001), *Suomen kielen perussanakirja* (1990–94), *Etymologinen sanakirja* (1990), *Suomen sanojen alkuperä* (1992) og *Slangur* (1982). I tillegg har me brukt andre tilgjengelege ordbøker, tidlegare forskning på feltet og søk på Internett.

For dei skandinaviske språka har me vanlegvis ikkje skilt mellom dei ulike landa når det gjeld kva tid eit ord er kome inn. Det vil seia at dersom eit ord er etablert i til

dømes dansk, har me òg rekna det som etablert i norsk og svensk. Det er gjort sjølv om dei norske og svenske ordbøkene ikkje har ordet med. Unnataket er når ordbøkene gjev spesifikke opplysningar om at eit ord er nyord i eit av språka, medan det er etablert i eit av dei andre. Det gjeld t.d. *skuter*, som er registrert som nyord frå 1954 i *Nyord i norsk*, men fanst alt før krigen i svensk.

Somme ord er ikkje med i nokon av dei kjeldene me har tilgjenge til. Det kan til dømes gjelda omgrep for ulike fenomen innafor ei idrettsgrein. I slike tilfelle har me ikkje rekna dei som moderne importord dersom sjølve idretten vart vanleg før 1945. Ordet *puck* er t.d. ikkje med i dei ordbøkene som skal representera språket før 1945, men ettersom ishockey var etablert før krigen, reknar me dette ordet også som etablert.

Nedafør skal me sjå litt nærare på nokre andre område som har vore særleg problematiske i arbeidet med å plukka ut dei moderne importorda.

c. Eksportørspåk og internasjonalsmar

I undersøkinga har me teke med ord frå alle ikkje-skandinaviske språk. I finsk og islandsk har me òg teke med importord frå dansk, norsk og svensk.

I dei fleste tilfelle er det relativt uproblematisk å avgjera kva språk eit importord kjem frå. Det språket der ordet har sitt språklege opphav, vert rekna som eksportørspåk.

Av og til har det vore vanskeleg å avgjera kvar eit ord kjem frå. Ordbøkene gjev til dømes motstridande opplysningar når det gjeld ordet *diskotek*. Her kan opphavet vera både fransk og engelsk. I slike høve har me teke med begge språka som ordeksportørar.

Ei gruppe ord som har vore særleg problematisk, er *internasjonalismane*. Det er ord som inneheld element av gresk eller latin, og som har vorte spreidde i mange språk. Ein del av desse orda er komne inn etter 1945, eller dei inneheld affiks som har vorte produktive etter dette årstalet (t.d. *mega*). Me har valt å inkludera slike internasjonalsmar i undersøkinga. Dei er skilde ut som ein eigen kategori. Der det har vore mogleg å finna ut kva språk som har eksportert dei til språka i Norden, er det teke med.

d. Forkortingar

Forkortingar har vore ei gruppe som har vore vanskeleg å handsama. Me har valt å ta med forkortingane dersom dei står som samnamn (appellativ), som t.d. *CD*, eller orddel (del av appellativ), som t.d. *SIM-kort*. Dersom forkortinga står for eit særnamn (proprium), er ho liksom andre særnamn teken med berre der ho er del av eit appellativ. Det vil seia at *NATO* er ikkje med, men *NATO-soldat* er talt med.

e. Namn

Namn er generelt ei problematisk gruppe i denne type undersøkingar. Her har me valt å ikkje ta med namn på personar, geografiske namn, namn på føretak og varemerke, filmtitlar og titlar på radio- og TV-program, teaterstykkje o.l. Dei seier meir om allmennkulturell enn om språkleg påverknad. I nokre tilfelle kan det vera

vanskeleg å trekkja grensa mellom namn og andre ord (samnamn / appellativ). Dersom namna har fått karakter av samnamn (appellativ), til dømes ved at dei vert bøygde eller får eit meir allment refererande innhald, har me likevel teke dei med. Det vil til dømes gjelda *light* (om lettvariant av varer) og *colaen* (som er opphavleg eit varemerke).

f. Import av nye tydingar

Eit anna problematisk område er ord som alt er etablerte i språket, men som får nye tydingar etter mønster frå opphavsspråket. Me har, i samsvar med Chrystal (1988: 31), valt å inkludera slike ord som moderne importord. Det vil seia at til dømes ordet *installasjon* vert teke med om det er snakk om eit kunstverk, men ikkje om det er snakk om ein elektrisk installasjon.

1.5.5. Ordteljing

For å kunna rekna ut frekvensen av importord er det naudsynt å vita det totale talet på ord i avistekstane. I dei avisene der me har motteke datafiler, vert talet på ord rekna ut automatisk for den redaksjonelle delen. I dei andre avisene har dette arbeidet vore gjort manuelt. Der fleire tekstar hadde den same typografien, rekna me ut det gjennomsnittlege talet på ord i ei linje. Deretter talde me talet på linjer i artiklane og rekna ut det totale talet på ord. Dersom rubrikkannonsane var einsarta i forma, brukte me den same metoden der. Resten av annonsetekstane vart talde ord for ord.

Denne metoden skulle gje oss eit rimeleg nøyaktig grunnlag for å seia noko om frekvensen av importorda i høve til det totale talet på ord. Men me må nemna eitt problem:

I registreringa av importorda har me ikkje teke med namn¹. I oppteljinga av alle orda i tekstane er derimot namna med. Ulike særnamn kan stå for ein ganske høg prosent av det totale talet på ord i mange tekstar. Det gjer at me får ei viss systematisk feilkjelde i alle frekvensutrekningane. Dette påverkar truleg likevel ikkje tilhøvet mellom t.d. språksamfunna, for ein kan rekna med at mengda av namn er nokolunde likt fordelt i tekstane. Me kan dermed likevel seia noko om kva årstal, avistypar, sjangrar, emne osv. som har flest moderne importord.

Referansar

- Bech-Karlsen, Jo. 2000. *Reportasjen*. Oslo: Universitetsforlaget.
 Brunstad, Endre. 2001. Omfanget av moderne importord i skriftspråka i Norden. Ei handbok. Del A i prosjektet ”Moderne importord i språka i Norden”.
<http://www.hf.uib.no/i/Nordisk/ansatte/Brunstad/Omfanget.pdf>

¹ Sjå om namn under pkt. 1.5.4.e.

- Chrystal, Judith-Ann. 1988. *Engelskan i svenske dagspress*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 74.) Göteborg: Esselte studium.
- Etymologinen sanakirja*. 1990. (Red. Kaisa Häkkinen.) Helsingfors: Werner Söderström Oy Ab.
- Graedler, Anne-Line & Stig Johansson. 1997. *Anglismsordboka. Engelske lånord i norsk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Görlach, Manfred (red.). 2001. *A Dictionary of European Anglicisms. A Usage Dictionary of Anglicisms in Sixteen European Languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Hansen, Erik & Jørn Lund. 1994. *Kulturens Gesandter. Fremmedordene i dansk*. København: Munksgaard.
- Íslenszk orðabók*. 1963. (Red. Árni Böðvarsson.) Reykjavík: Bókaútgáfa Menningar-sjóðs.
- Jarvad, Pia. 1995. *Nye ord – hvorfor og hvordan?* København: Gyldendal.
- Jarvad, Pia. 1999. *Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998*. København: Gyldendal.
- Johansson, Stig & Anne-Line Graedler. 2002. *Rocka, bipt og snacksy. Om engelsk i norsk språk og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Norsk riksmålsordbok. 1937-1957*. (Red. T. Knudsen & A. Sommerfelt.) Oslo: Aschehoug.
- Nudansk ordbog*. 1953. København: Politikens forlag.
- Nyky-suomen sanakirja III*. 1951. Helsingfors: Werner Söderström Oy Ab.
- Nyord i norsk 1945-1975*. 1982. [Red. Vigleik Leira.] Bergen / Oslo / Tromsø: Universitetsforlaget.
- Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal*. 1986. Göteborg: Esselte studium.
- Ritmålskerá*. <http://www.lexis.hi.is/cgi-bin/ritmal/leitord.cgi?adg=innsl>
- Sandøy, Helge. 2000. Moderne importord i språka i Norden. Ei gransking av bruk, normer og språkhaldningar. Prosjektskisse. (<http://moderne-importord.info/>)
- Slangur. Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál*. 1982. (Red. Mörður Arnason, Svavar Sigmundsson & Örnólfur Thorsson.) Reykjavík: Svart á hvítu.
- Suomen kielen perussanakirja III*. 1990. (Red. Risto Haarala.) Helsingfors: Valtion painatuskeskus.
- Suomen sanojen alkuperä*. 1992-2000. (Red. Kulonen, Ulla-Maija Kulonen & Erkki Itkonen.) Helsingfors: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Svenska akademiens ordlista över svenska språket 9*. 1950. Stockholm: Svenska bokförlaget / Norstedts.
- Venås, Kjell. 1986. Tankar om det språksosiologiske klimaet i Norden. I: *Språk i Norden*, s. 6-24.